

STADSHOLMEN

ERISICHTON 2

Göran Hälsinges gränd 6

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

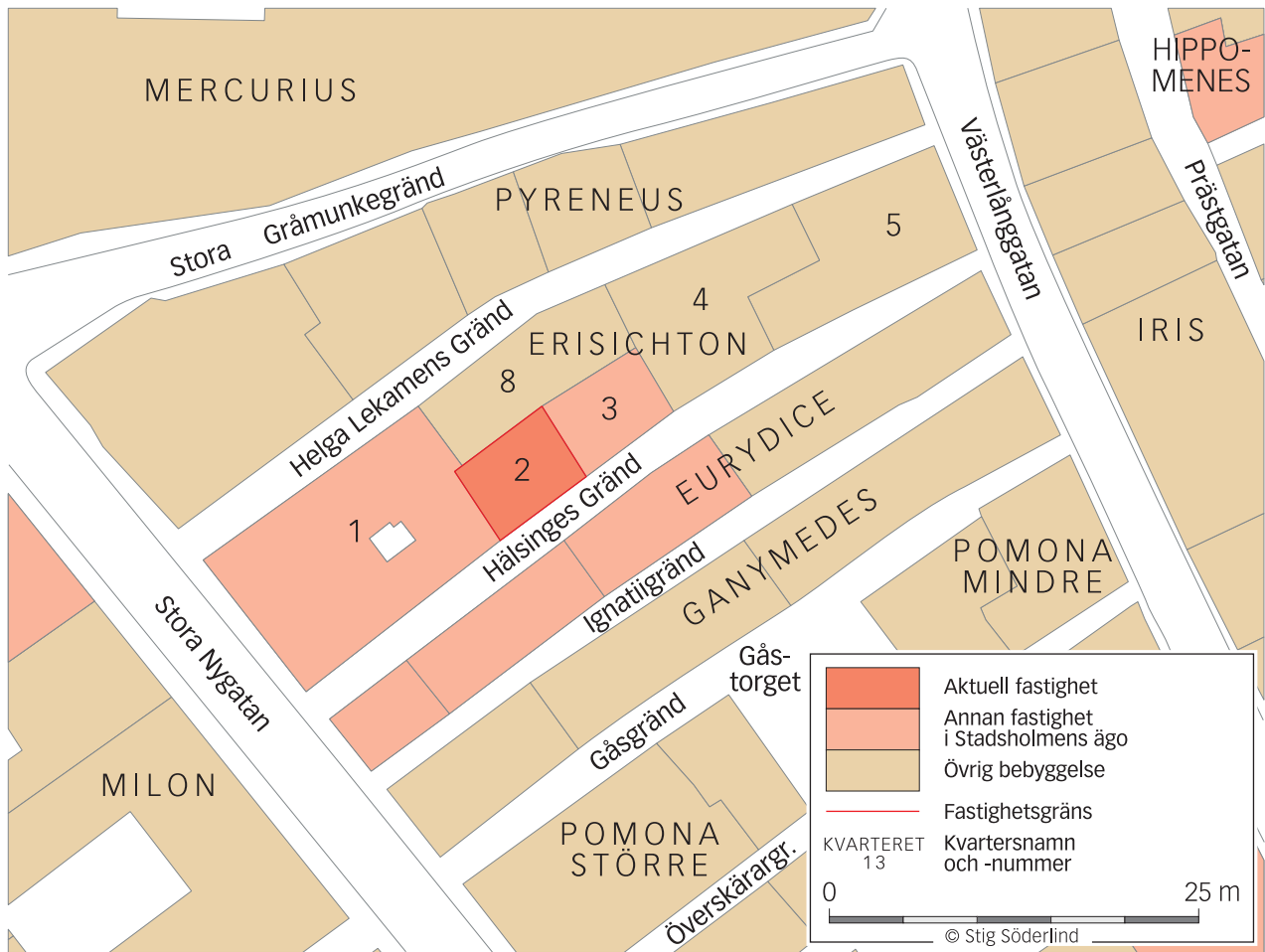

FOTO AV GÖRAN HÄLSINGES GRÄND SETT FRÅN STORA NYGATAN, TIDIGT 1900-TAL. ERISICHTON 2 KAN URSKILJAS GENOM DEN PROFILERADE LISTEN OVANFÖR BOTTENVÅNINGEN, TILL VÄNSTER BORTOM SÄCKEN. OKÄND FOTOGRAF OCH ÅR, SSM, F 43907.

Erisichton 2 är ett enkelt borgarhus med fasad mot den smala Göran Hälsinges gränd. Byggnaden är anspråkslöst men gedigen, och har ägts av många hantverkmästare som förmodligen bedrivit sin verksamhet i huset.

Under 1840-talet bodde en skomakarmästare Lundqvist här tillsammans med sina gesäller och lärgossar. Byggnadens exteriör och volym präglas av en påbyggnad som Lundqvist lät genomföra på 1830-talet. En stor, murad spis med bakugn som ännu finns bevarad i bottenvåningen omnämndes första gången 1837, men är förmodligen betydligt äldre. I övrigt är inredningen från 1800-talet, framför allt dess andra hälft.

Erisichton 2 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades

till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasad-utsmyckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Kvarteret

Kvarteret Erisichton ligger utanför 1200-talets stadsmur, på mark som bebyggdes med lättare byggnader senast på 1300-talet. Kvarteret sträckte sig under medeltiden längre ner mot vattnet i väster än

idag, och fick sin nuvarande avgränsning när Stora Nygatan drogs fram på 1630-talet. Både före och efter regleringen upptogs kvartersbredden av två fastigheter rygg om rygg, med fasader åt Göran Hälsings gränd och Helga Lekamens gränd.

FASADEN MOT GÖRAN HELSINGES GRÄND ÄR ENKEL OCH SLÄTPUTSAD. DE DELVIS SYNLIGA ANKARSLUTARNA TYDER PÅ EN OMBYGGNAD ELLER MÖJLIGEN NYBYGGNAD UNDER 1600-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

EN SPIRALTRAPPA AV JÄRN ERSATTE DE BRANDFARLIGA TRÄTRAPPORNA ÅR 1891. TRAPPLOPPET ÄR SMALT OCH TRÄNGT MEN DET FINNS ÄNDÅ HÖGA PARDÖRRAR TILL NÅGRA LÄGENHETER. FOTO: J. MALMBERG.

Tiden fram till år 1700

Erisichton 2 ligger vid Göran Hälsinges gränd, i kvarterets mitt. Byggnaden kan följas tillbaka till 1628, då ett stenhus såldes till skräddaren Mickel Persson. I bottenvåningen är nordmuren äldre, men det är möjligt att muren tillhör grannen i norr. Det är vanligt att husen i Gamla stan använder grannarnas murar, ibland åt tre sidor med egen mur endast i fasaden. I en bouppteckning efter skräddaren Torbjörn Andersson 1677 kallades huset för ett "gammalt förfallet stenhus". Fasadens ankarslutar är från 1600-talet, men om huset ombyggdes eller uppfördes under 1600-talet är inte känt. Vid sekelskiftet 1700 ägdes fastigheten av skräddaren Lars Holt.

1700-talet

Enligt mantalslängden 1730 tillhörde huset skräddaren Anders Thun. Den äldsta brandförsäkringen

tecknades 1757, av bryggaråldermannen Birger Fougel och segelmakaråldermannen Lars Friedrich Stangerberg. Då var huset tre våningar högt med en svale och en bjälkkällare under. Bostadsrummens tak var i två fall vitlimmade på väv, de övriga var paneltak. Trapporna var av trä, och i bottenvåningen låg ett skafferierum och ett vedrum.

Enligt 1760 års mantalslängd ägdes huset av slaktarmästare Burman som hyrde ut till två hushåll, det ena under hyrkuskåldermannen Nils Knape, det andra under hyrkusken Erik Enberg. Traktören Anders Stenberg köpte huset 1779.

1800-talet och senare tid

Enligt mantalslängden 1835 ägdes huset av den 44-årige skomakarmästaren Christian Lundqvist. Inga kända förändringar hade då gjorts i fastigheten sedan den första försäkringen tecknades år 1757.

I BOTTENVÅNINGEN FINNS EN MURAD SPIS MED BAKUGN BEVARAD. DEN OMNÄMNDES FÖRSTA GÅNGEN 1737 MEN BÖR VARA ÄLDRE, SANNOLIKT 1600-TAL. I SIDAN AV UGNEN SITTER EN ANKARSLUT SOM ÄR SVÄRDATERAD MEN KAN VARA FRÅN OMKRING 1600. FOTO: J. MALMBERG.

Lundqvist bodde här tillsammans med sin 22 år äldre hustru Catharina, en jungfru, tre gesäller och två lärgossar. Dessutom fanns flera hyresgäster. Med tanke på ålderskillnaden är det troligt att paret Lundqvist var ett exempel på så kallad änkekonservering, när änkan till en hantverksmästare gifte om sig med en yngre hantverkare, som därmed kunde överta verksamheten. År 1837 hade Lundqvist enligt brandförsäkringen låtit bygga på huset med en våning, till fyra våningars höjd. Enligt den nya beskrivningen fanns ett kök med en spisel samt två rum med kakelugnar i bottenvåningen. I de två våningarna ovanför fanns rum med kakelugnar och mittelbandslistor, samt kök. Även nedre vinden innehöll bostadsrum som värmdes med kakelugnar. Christian Lundqvist dog 1843, och enligt mantalslängden 1845 bodde änkan Christina inte själv kvar i huset hon ägde utan i Vallentuna härad. Mantalsuppgifterna är undertecknade av hennes förmyndare, Wiséen. I huset bodde en underofficershustru, en fanjunkare, en skräddarmästare och en skräddargesäll. År 1891 lät den dåvarande ägaren, J. Nilsson, ersätta trätrapporna med den nuvarande gjutjärnstrappan. Fastigheten köptes av Stockholms stad 1928 och var då enligt

brandförsäkringen i gott skick och försedd med vatten- och avloppsledningar.

Upprustning och renovering

Fastigheten renoverades på 1970-talet samtidigt som grannfastigheten Erisichton 3. Dusch och wc inrättades i lägenheterna och köksinredningarna byttes. Två föremål som tillvaratogs av Stadsmuseet under ombyggnaden var en tegelsten med en inristad bild av en man daterad till 1700-talet, och en bräda med inhugget bomärke. Det framgår inte i vilken av de två fastigheterna som fynden hittades. Porten var vid ombyggnaden i dålig kondition och byttes eventuellt, liksom fönsterbågarna och karmarna.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huset är fyra våningar högt med brutet, plåttäckt tak och profilerad taklist. Det finns en takkupa med hissbom och två takfönster. Bottenvåningen är slätputsad och avfärgad i grått, med en putsad och svartmålad sockel. Bottenvåningen är avdelad från nästa våning av en profilerad list. I bottenvåningen finns tre dörröppningar och en fönsteröppning.

PARDÖRREN ÄR AV EN TYP SOM VAR VANLIG UNDER 1800-TALET S FÖRRA HÄLFT, MEDAN DÖRRFODRET ÄR FRÅN SLUTET AV SAMMA ÅRHUNDRÅDE. FOTO: J. MALMBERG.

Porten till trapphuset, en pardörr med en bredare och en smalare del, är från tidigt 1900-tal och saknar omfattning. Dess övre speglar är glasade. Källardörren är av järn, också den en pardörr med en bredare och en smalare del, sannolikt från 1800-talet. Dörren längst

KAKELUGNEN FRÅN 1800-TALET S ANDRA HÄLFT ELLER KRING 1900 HAR EN FRIS MED KOLONNER OCH TVÅ GAPANDE LEJONANSIKTEN. FOTO: J. MALMBERG.

i väster är förmodligen från samma tid, en pardörr med panel av stående brädor samt samt bandgångjärn. I bottenvåningen finns en fönsteröppning indelad med mittpost och tvärpost i fyra lika stora bågar med vardera en glastruta. Trots den ålderdomliga

fönsterindelningen är bågar och karm från 1900-talet. Husets övre våningar är slätputsade och avfärgade i gult. Här är fönstren indelade med mittpost i två bågar var, var både indelad med spröjs till tre rutor.

Interiör

Trapploppet ligger direkt innanför porten. Den nuvarande trappan av gjutjärn ersatte trätrappor år 1891, sannolikt av brandsäkerhetsskäl. En trappa upp har vilplanets golv ett dekorativt parti av flerfärgade kakelplattor. Till lägenheterna på våning 1 och 2

trappor leder pardörrar med foder från sent 1800-tal. Lägenheterna bevarar inredning från 1800-tal i form av helfranska pardörrar av en typ som var populär under 1800-talets förra hälft och dörrfoder från seklets slut. En vit, rektangulär kakelugn med gapande lejonhuvuden i frisen kan dateras till 1800-talets andra hälft eller kring 1900. I bottenvåningen finns en stor, murad spis med bakugn bevarad. I ena sidan finns ett ankarjärn som är svårt att tidsbestämma. Det är mycket möjligt att spis och ung är från 1600-talet, även om det äldsta omnämnandet som påträffats är senare.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVAND E HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlings som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.